

Małgorzata Gajewska¹
Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem
Uniwersytet Ekonomiczny
Wrocław

Analiza stanu obecnego i kierunków rozwoju rolniczych spółdzielni produkcyjnych w Polsce po przystąpieniu do Unii Europejskiej

The analysis of present state and the directions of development of agricultural productive cooperatives in Poland after accession to the European Union

Synopsis. W artykule przedstawiono ideę i istotę rolniczych spółdzielni produkcyjnych (RSP) oraz dokonano charakterystyki tych podmiotów ze względu na przedmiot działalności, stan ilościowy i przestrzenne rozmieszczenie w Polsce. Dokonano również przeglądu modeli spółdzielczości rolniczej w wybranych krajach Unii Europejskiej oraz wskazano możliwości ich adaptacji do polskich warunków. W opracowaniu opisano również szanse rozwoju działalności rolniczych spółdzielni produkcyjnych wynikające z przynależności do grup producentów rolnych.

Słowa kluczowe: rolnicze spółdzielnie produkcyjne, grupy producentów rolnych, spółdzielczość rolnicza

Abstract. The article presents the idea and the profile of agricultural productive cooperatives with regard to the object of their activity, their numbers and their spatial distribution in Poland. The article mentions also the organizational models of cooperativism in some EU countries and shows the possibility of their adaptation into Polish conditions. Besides, the article describes chances of agricultural productive cooperatives' development, which are the result of the membership in an agricultural producer groups.

Key words: agricultural productive cooperatives, agricultural producer groups, agricultural cooperativism

Wprowadzenie

W gospodarce rynkowej, w której istnieje ekonomiczna potrzeba grupowej działalności rolników indywidualnych, spółdzielnie rolnicze stanowią atrakcyjną formę gospodarowania. Przekonało się już o tym wiele krajów Europy Zachodniej, Stany Zjednoczone i inne państwa świata, w których rolnictwo jest dobrze rozwinięte, a producenci dobrze zorganizowani. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej wzmocniło szanse rozwojowe funkcjonujących w naszym kraju od wielu lat rolniczych spółdzielni produkcyjnych (RSP). W kontekście integracji europejskiej rozwój tych podmiotów zależy głównie od wynegocjowanych warunków wspierających polskie rolnictwo, a zwłaszcza od możliwości korzystania z funduszy pomocowych. W polskich realiach zachodzi jednak

¹ Mgr inż., e-mail: małgorzata.gajewska@ue.wroc.pl

konieczność zmiany klimatu politycznego odnośnie tej formy gospodarowania oraz popularyzacji osiągnięć dobrze prosperujących spółdzielni.

Celem artykułu było zbadanie stanu obecnego działalności rolniczych spółdzielni produkcyjnych w Polsce oraz wskazanie kierunków rozwoju tych podmiotów wynikających z integracji europejskiej. Dla realizacji wyznaczonego celu w opracowaniu dokonano analizy danych wtórnych oraz posłużono się metodą analizy i krytyki piśmiennictwa.

Idea rolniczych spółdzielni produkcyjnych

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne pojawiły się w Polsce po zakończeniu II wojny światowej. Miały one wówczas charakter parcelacyjno-osadniczy i były organizowane spontanicznie, głównie przez byłych pracowników folwarcznych oraz samych rolników, którzy dysponując niewielką ilością inwentarza żywego i sprzętu rolniczego dostrzegali konieczność współpracy w ramach jednej organizacji [Bajan 1988]. Z biegiem lat zmieniły się zasady funkcjonowania oraz wizerunek tych podmiotów, ale ich idea pozostaje do dziś taka sama.

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne są szansą dla osamotnionych, indywidualnych rolników na wzmocnienie ich pozycji na rynku i niwelowanie negatywnych skutków globalizującej się gospodarki [Domagalski 2006]. Idea wspólnego działania w ramach spółdzielczej formy gospodarowania podyktowana jest zarówno wymogami globalizującego się rynku, jak i specyfiką produkcji rolniczej. Pojedyncze gospodarstwo rolne jako jednostka stosunkowo niewielka nie dysponuje odpowiednią siłą przetargową wobec dostawców środków do produkcji z jednej strony i odbiorców produktów z drugiej. Co więcej, nie posiada dostatecznych zdolności do konkurowania z większymi producentami rolnymi, zorganizowanymi często w formach prywatnych przedsiębiorstw. Dlatego też, indywidualne gospodarstwa rolne najczęściej narażone są na podporządkowanie się otoczeniu i zmuszone stosować się do nie zawsze poprawnych reguł jego funkcjonowania.

Idea rolniczych spółdzielni produkcyjnych opiera się na współdziałaniu drobnych, rozproszonych producentów rolnych w ramach silnej i przyjaznej organizacji o ściśle określonych zasadach prowadzenia działalności. Siła spółdzielni rolniczych, wynikająca właśnie z tego współdziałania, ma zapewnić członkom-rolnikom takie ekonomiczne i społeczne profity, których nie są oni w stanie uzyskać, działając w pojedynkę.

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne są specyficznymi podmiotami łączącymi cechy dwóch grup gospodarstw rolniczych występujących w Polsce [Adamski 2008]. Ten dualistyczny charakter RSP wynika z faktu, że z jednej strony można je uznać za gospodarstwa indywidualne, ponieważ swoją działalność opierają głównie o pracę własną członków, z drugiej zaś – za gospodarstwa osób prawnych, czyli przedsiębiorstwa rolnicze, bowiem końcowym efektem ich działalności jest dochód. Z ich osobowości prawnej wynika również konieczność dostosowania się do różnorodnych przepisów obowiązujących w obecnym systemie prawnym.

Ogólna charakterystyka działalności rolniczych spółdzielni produkcyjnych

Głównym celem funkcjonowania rolniczych spółdzielni produkcyjnych jest prowadzenie wspólnego, wielorodzinnego gospodarstwa rolnego oraz podejmowanie działalności na rzecz indywidualnych gospodarstw rolnych członków [Prawo spółdzielcze 1982]. Poza działalnością gospodarczą spółdzielnie te posiadają również prawo prowadzenia ubocznie każdego innego rodzaju działalności, w tym działalności społecznej i oświatowo-kulturalnej na rzecz swoich członków i ich środowiska lokalnego.

Podstawowe dane charakteryzujące rolnicze spółdzielnie produkcyjne pod względem organizacyjno-gospodarczym prezentuje tabela 1.

Zasadniczo przedmiotem działalności rolniczych spółdzielni produkcyjnych jest produkcja roślinna i zwierzęca [Rolnictwo... 2008]. Na areale około 265 tys. ha użytków rolnych spółdzielnie te uprawiają przede wszystkim zboża (70%), rośliny przemysłowe z przewagą rzepaku i buraków cukrowych (20%) oraz rośliny pastewne (7%). Równocześnie wiele z nich zajmuje się chowem i hodowlą trzody chlewnej, drobiu rzeźnego i nieśnego oraz bydła mlecznego i opasowego, a dla zaopatrzenia własnych ferm zwierząt – również produkcją pasz treściwych. Ponadto niektóre spółdzielnie podejmują także działalność przetwórczą owoców i warzyw, mięsa, drobiu i mleka, produkując tym samym w dużym asortymencie soki i napoje owocowe, wyroby mięsne, wędliniarskie i mleczarskie. Większe spółdzielnie posiadają nawet własną sieć handlową i detaliczną, poprzez którą sprzedają wytworzone produkty.

Tabela 1. Podstawowe dane organizacyjno-gospodarcze charakteryzujące rolnicze spółdzielnie produkcyjne w latach 1950-2007

Table 1. Basic organizational and economic data for agricultural productive cooperatives, iyears 1950-2007

Charakterystyka	Rok									
	1950	1955	1965	1975	1985	1990	2000	2002	2004	2007
Członkowie, tys. osób	25,3	205,2	30,8	57,5	170,4	183,7	55,0	48,0	47,0	40,0
Użytki rolne, tys. ha	190	1867	226	418	695	696	366	323,9	279	265
Grunty orne, tys. ha	bd	1260	151	261	530	565	317	281,7	245,5	230
Plony: zboża, q/ha	14,5	14,9	22,1	29,3	30,4	37,2	37,0	39,5	50,3	42,5
Plony: buraki cukrowe, q/ha	bd	163	245	291	341	360	427	444	429	535
Plony: rzepak, q/ha	bd	bd	18,9	23,6	23,2	22,8	25,4	24	35,5	30
Bydło ogółem, tys. szt.	42	577	96	234	264	188	65	62,7	56,3	58,7
w tym krowy, tys. szt.	bd	bd	25	47	77	55	26	27	24,8	24,5
Trzoda chlewna, tys. szt.	57	874	123	318	785	972	580	483,2	389,0	389,3
Obsada na 100 ha UR: bydło, szt.	bd	bd	42,4	56,0	38,1	27,0	17,8	19,4	20,2	22,1
Obsada na 100 ha UR: krowy, szt.	bd	bd	11,2	11,2	11,0	8,0	7,0	8,4	8,9	9,2
Obsada na 100 ha UR: trzoda chlewna, szt.	bd	bd	54,4	76,1	113	139,6	158,3	149,2	139,4	146,9

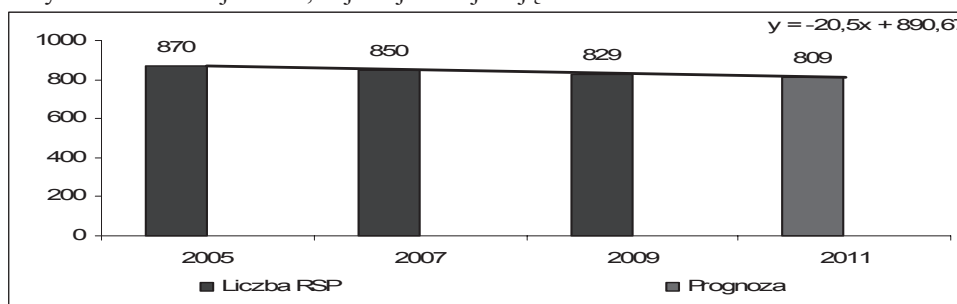
Źródło: opracowanie własne na podstawie [Rolnictwo... 2008].

Obecnie w RSP zaobserwować można zjawisko dywersyfikacji koncentrycznej, polegającej na rozszerzeniu działalności rolniczej na pozarolnicze obszary aktywności gospodarczej. Do obszarów tych należą w szczególności: działalność warsztatowa, usługi rolnicze, transportowe i remontowo-budowlane, produkcja materiałów budowlanych oraz przetwórstwo drewna. Niektóre spółdzielnie uruchamiają również stacje paliw płynnych, stacje diagnostyczne pojazdów i sprzętu rolniczego oraz świadczą usługi związane z rozbudową infrastruktury na terenach wiejskich. Wiele z nich zamierza w przyszłości uczestniczyć w inwestycjach dotyczących odnawialnych źródeł energii.

Stan ilościowy rolniczych spółdzielni produkcyjnych w Polsce

W długoletniej, burzliwej historii rozwoju rolniczych spółdzielni produkcyjnych w Polsce wyróżnić można zarówno okresy o wzmożonych staraniach na rzecz ich tworzenia, jak i okresy o masowej ich likwidacji. Przyczyną podejmowania tak skrajnych działań był głównie zmieniający się klimat polityczno-gospodarczy kraju oraz istniejąca niemal od początku i sporadycznie przypominająca o sobie nieprzychylna opinia społeczna wokół funkcjonowania tych podmiotów. W efekcie kształtujący się na przestrzeni wielu lat stan ilościowy rolniczych spółdzielni produkcyjnych ulegał znacznym wahaniom.

Obecnie w Polsce zarejestrowanych jest 1108 rolniczych spółdzielni produkcyjnych, z czego około 829 prowadzi czynną działalność gospodarczą². Pozostałe spółdzielnie to podmioty znajdujące się w stanie likwidacji lub upadłości bądź z zawieszoną działalnością. Kształtujący się od lat 90-tych XX wieku malejący trend liczebności RSP w ostatnim czasie został nieco zahamowany (rys. 1.). Od momentu wejścia Polski do Unii Europejskiej liczba RSP spada o około 20 jednostek co dwa lata. Wskazuje na to funkcja trendu przedstawiona na wykresie. Na podstawie zaszczości prognozuje się, że ilość RSP będzie się nadal zmniejszać, co spowodowane jest przede wszystkim likwidacją istniejących podmiotów, rzadziej ich połączeniem. W obecnych czasach nie obserwuje się zakładania nowych RSP w takiej formie, w jakiej funkcjonują one dziś.

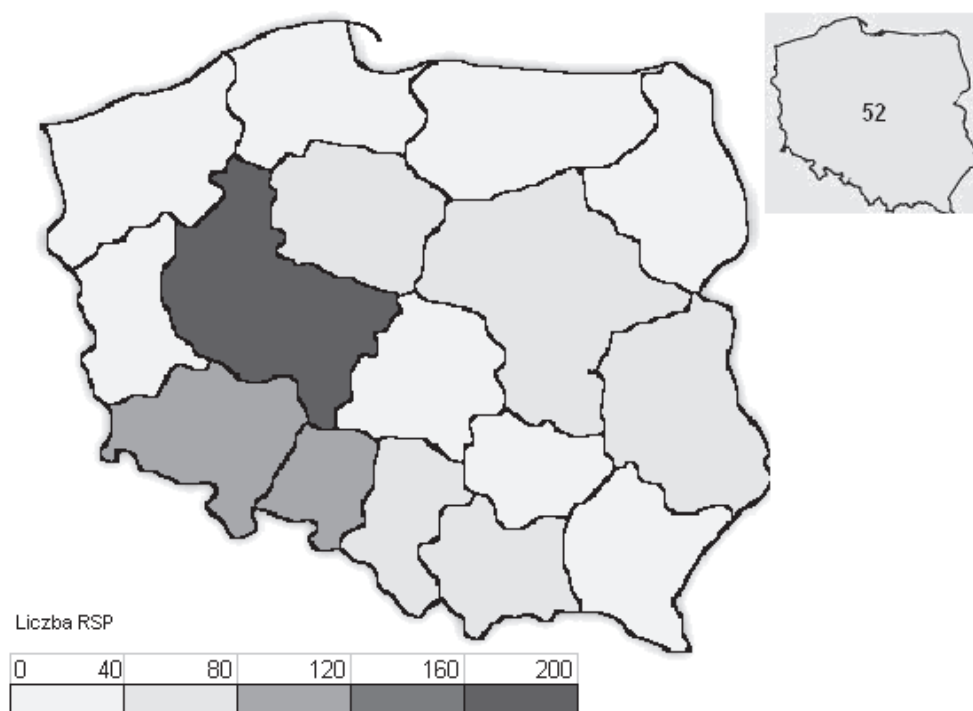
Rys. 1. Liczba RSP w latach 2005-2009 i prognoza na 2011 r.

Fig. 1. The number of agricultural productive cooperatives in 2005-2009 and the prognosis for 2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych uzyskanych od Nałęcz i Koniecznej-Salamatin oraz danych Krajowego Związku Rewizyjnego Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych

² Dane Krajowego Związku Rewizyjnego Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych według stanu na 31.12.2009 r.

Najwięcej rolniczych spółdzielni produkcyjnych działa w województwie wielkopolskim (rys. 2.). Ten obszar skupia około 22% wszystkich RSP w Polsce. Kolejne miejsca pod względem liczebności RSP zajmują województwa: opolskie (około 13% łącznej liczby RSP) oraz dolnośląskie (około 10%). Niewiele rolniczych spółdzielni produkcyjnych funkcjonuje natomiast w województwie lubuskim i warmińsko-mazurskim. Średnia liczba RSP z województw dla kraju wynosi 52 jednostki.

Rys. 2. Rozmieszczenie przestrzenne rolniczych spółdzielni produkcyjnych w Polsce według stanu na 31.12.2009 r.

Fig. 2. The distribution of agricultural productive cooperatives in Poland, as of 31.12.2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Krajowego Związku Rewizyjnego Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych

Rozmieszczenie przestrzenne rolniczych spółdzielni produkcyjnych w naszym kraju nie zmienia się co najmniej od kilku lat. Prawdopodobnie jest to związane z długoletnią tradycją ich funkcjonowania oraz specyficznymi warunkami przyrodniczymi obszarów, na których występują. Spadkowe tendencje ilościowe RSP zarówno w skali całego kraju, jak i poszczególnych województw pozwalają jedynie przypuszczać, że liczba tych podmiotów będzie się zmniejszać. Jednak należałoby również postawić pytanie o to, jaki sposób na przetrwanie i rozwój znajdą dla siebie pozostałe spółdzielnie i jaką rolę odegra w tym względzie integracja kontynentu europejskiego.

Adaptacja europejskich modeli spółdzielczości rolniczej do polskich warunków

W maju 2004 r. nowoczesne rolnictwo Unii Europejskiej i jej prężne organizacje farmerskie stanęły do konfrontacji z gospodarstwami rolnymi i innymi przedsiębiorstwami rolniczymi występującymi w Polsce. Dotychczas zewnętrzna konkurencja ze wszystkimi krajami zjednoczonej Europy, stała się konkurencją wewnętrzną, w której współzawodniczą ze sobą jednostki będące częściami tego samego organizmu gospodarczego [Czyżewski, Czyżewski i Hennisz-Matuszczak 2005]. Jednocześnie pojawiły się szanse adaptowania do polskich warunków gotowych i sprawdzonych rozwiązań dotyczących organizacji podmiotów działających na rynku rolno-spożywczym, w tym spółdzielczości rolniczej. Oczywiście, aby zapewnić skuteczność takiej adaptacji, przy wdrażaniu europejskich rozwiązań należy uwzględnić miejscową sytuację, tradycje i zamierzenia.

Spółdzielczość rolnicza w poszczególnych krajach Unii Europejskiej już kilkanaście lat temu wprowadzała wiele zmian strukturalno-organizacyjnych w celu zwiększenia efektywności i sprawności działania, mających przyczynić się nie tylko do utrzymania obecnych pozycji, ale i ekspansji na zintegrowanym rynku [Stolińska-Janic 1995]. Zmiany te polegały głównie na:

- koncentracji organizacyjnej i łączenia lokalnych spółdzielni, tam gdzie było to uzasadnione rozwojem specjalizacji i zmianami strukturalnymi w samym rolnictwie;
- koncentracji funkcjonalnej oraz tworzeniu wspólnych wyspecjalizowanych zrzeszeń usługowych lub produkcyjnych, mających najczęściej status spółek kapitałowych, których udziałowcami obok spółdzielni podstawowych stały się firmy prywatne, duże farmy i spółdzielnie z innych branż.

W rezultacie tych przeobrażeń, odbywających się najczęściej poprzez fuzje, wykupy, filializację oraz partnerstwo handlowe, przemysłowe i finansowe, obok tradycyjnych spółdzielni pojawiły się wielkie organizacje o zasięgu regionalnym, krajowym, a nawet międzynarodowym [Mierzwa 2005].

W wielu krajach przez lata wykształcił się model spółdzielni federacyjnej, prowadzącej działalność w formie unii (związku). Obecnie jednak ten sposób organizowania się stał się mniej popularny ze względu na kilka zasadniczych przyczyn, do których należą:

- niedopasowanie do warunków gospodarki rynkowej, w której rolnicy w mniejszym stopniu są chronieni przez państwo, a konkurencja ze strony innych struktur spółdzielczych jest silniejsza;
- problematyczna kontrola spółdzielni przez jej członków wynikająca z dużych odległości pomiędzy spółdzielcami a terenem działalności handlowej – sygnały rynkowe muszą przejść kilka stadiów poprzez jednostki lokalne, regionalne i krajowe, co zwiększa zagrożenie ich zniekształcenia;
- ryzyko wyalienowania członków spółdzielni prowadzące do zmniejszenia zainteresowania kontrolą i finansowaniem ich organizacji.

W odpowiedzi na zmiany zachodzące w otoczeniu związane przede wszystkim z postępującą integracją w kanałach rolno-spożywczych, europejskie struktury spółdzielcze otworzyły się na kapitał zewnętrzny. Spółdzielnie bowiem zostały niejako zmuszone do uzyskania dodatkowych środków finansowych, których ani ich członkowie ani klasyczne

pożyczki nie są w stanie zabezpieczyć. W praktyce pozyskiwanie kapitału zewnętrznego odbywa się trzema metodami, do których zalicza się filializację, fuzje i przejęcia oraz transformację w spółki akcyjne, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i publiczne spółki akcyjne z ograniczoną odpowiedzialnością tzw. PLC.

Filializacja jest procesem tworzenia spółek SA z udziałem kapitału spółdzielczego, przy zachowaniu bazowej spółdzielni-matki. Czasami w wyniku tego procesu powstaje struktura holdingu między spółdzielnią-matką i filiami. Filializacja prowadzi do koncentracji przemysłowej i handlowej oraz pozwala na penetrowanie rynku w ramach struktur oligopolistycznych. Taki sposób organizacji podmiotów spółdzielczych funkcjonował już przeszło dekadę temu w wielu krajach europejskich.

Inną metodą pozyskiwania kapitału przez spółdzielnie rolnicze w Europie są fuzje prowadzące do powstania dużych spółdzielni regionalnych. Przypadki takie odnaleźć można w Niemczech, Finlandii, Danii, Szwecji czy Francji. Podstawową przyczyną połączeń w sektorze spółdzielczym jest dążenie do powiększenia konkurencyjności poprzez prowadzenie działalności na większą skalę. Ponadto większe spółdzielnie są w stanie zaoferować skuteczniejsze systemy administracyjne dla utrzymywania kontaktów z członkami. W miarę polepszania rezultatów ekonomicznych połączone podmioty spółdzielcze mogą również zwiększać korzyści swoich właścicieli-użytkowników. Co więcej, połączeniom spółdzielczym sprzyja prawo unijne, które przewiduje możliwość zakładania tzw. spółdzielni europejskich, prowadzących działalność w wymiarze transgranicznym.

Kolejnym charakterystycznym dla spółdzielczości Europy zjawiskiem jest nabywanie innych przedsiębiorstw. Przejmowanie firm następuje najczęściej w tym samym otoczeniu handlowym bądź w branżach pokrewnych. Do podstawowych przesłanek przemawiających za kupowaniem innych przedsiębiorstw należy osiąganie korzyści płynących z ekonomiki skali, wzrost konkurencyjności, czy tworzenie dodatkowych kanałów zbytu. Przykłady takiego postępowania znaleźć można niemal we wszystkich krajach europejskich, a ich ilość niezmiennie wzrasta.

Doświadczenia państw członkowskich Unii Europejskiej w zakresie kształtowania struktur spółdzielczości rolniczej pozwalają wskazać kierunki rozwoju spółdzielni rolniczych w Polsce. Ruch spółdzielczy w naszym kraju bowiem, by utrzymać się w warunkach integracji, powinien dostosować się do modelu istniejącego w gospodarce zjednoczonej Europy. Adaptacja europejskich modeli spółdzielczości rolniczej, które jedynie w zdawkowy sposób opisane zostały powyżej, wiąże się z koniecznością pokonania oporów przed podejmowaniem wspólnej działalności, wprowadzenia nowoczesnych metod zarządzania i modernizacji bazy materialnej spółdzielni, a przede wszystkim – pozyskania większego zasilania kapitałowego.

W kontekście przejmowania organizacyjno-strukturalnych rozwiązań europejskich dla rolniczych spółdzielni produkcyjnych procesy dostosowawcze oznaczają w szczególności:

- podejmowanie kooperacji międzyspółdzielczej w celu stworzenia spółdzielczych zintegrowanych łańcuchów kontroli całej drogi produktów żywnościowych od producenta surowca (RSP) do konsumenta;
- integrację gospodarczą z innymi przedsiębiorstwami i rolnikami indywidualnymi celem stworzenia silniejszych, bardziej konkurencyjnych organizacji;
- włączanie się w międzynarodową współpracę gospodarczą i współdziałanie z zagranicznymi partnerami we wspólnych przedsiębiorstwach.

Żmudne i długotrwałe procesy dostosowawcze rolniczych spółdzielni produkcyjnych do wymagań wspólnego rynku rozpoczęły się już przed oficjalnym przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej. Ich rezultaty dają się dziś sprowadzić głównie do zwiększonego tempa reprodukcji majątku, ograniczania nakładów pracy, umiejętnego wykorzystywania dotacji na inwestycje związane z modernizacją potencjału wytwórczego oraz poprawy wyników finansowych [Adamski 2008]. Jednak jednym z najbardziej wyraźnych efektów wpływu integracji europejskiej na działalność rolniczych spółdzielni produkcyjnych jest organizowanie się tych podmiotów w tzw. grupy producentów rolnych, posiadających dostęp do unijnych środków pomocowych przeznaczonych na rozwój rolnictwa, przetwórstwa rolnego i usług dla rolnictwa.

Szanse rozwoju rolniczych spółdzielni produkcyjnych zrzeszonych w grupach producenckich

Od listopada 2000 roku, dzięki wejściu w życie ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach [Ustawa... 2000], istnieje w Polsce prawna możliwość tworzenia grup producentów rolnych. Ustawa ta, dwukrotnie nowelizowana w 2004 i 2006 roku, określa zasady organizowania się producentów rolnych w grupy oraz grup w ich związki, a także warunki korzystania z przewidzianych w ustawie form wsparcia. Grupy producentów rolnych (GPR) zakładają sami producenci w formie spółdzielni, zrzeszeń, spółek lub stowarzyszeń w celu prowadzenia działalności gospodarczej [Kozak 2006]. Organizacje te stanowią rozszerzenie działalności prowadzonej przez członków w ich gospodarstwach rolnych i ułatwiają im wprowadzenie własnej produkcji na rynek produktów uszlachetnionych, o podwyższonej wartości dodanej.

„Grupowanie się” rolników przynosi wielostronne korzyści. Dla samych producentów są to przede wszystkim: poprawa konkurencyjności i budowa partnerskich kontaktów z innymi uczestnikami rynku; poprawa ekonomicznych efektów gospodarowania dzięki ograniczeniu liczby pośredników, dostosowania produkcji do wymogów rynku, wspólnym inwestycjom i wspólnej promocji produktów; wieloletnie powiązania kooperacyjne z odbiorcami sprzyjające stabilizacji sytuacji ekonomicznej poszczególnych gospodarstw. Dla konsumentów produkt pochodzący z grupy producentów rolnych oznacza natomiast towar jednolity odmianowo, spełniający standardy jakościowe, właściwie zapakowany i oznakowany i względnie tani.

W ciągu ostatnich kilku lat liczba GPR wzrastała w szybkim tempie. Obecnie w Polsce funkcjonuje ponad 500 grup producentów rolnych, z których co czwarta prowadzi działalność w formie spółdzielni³. Najwięcej z nich zorganizowanych jest w województwach: wielkopolskim, dolnośląskim, kujawsko-pomorskim i opolskim. Najczęściej grupy tworzone są dla takich produktów jak: ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych, owoce i warzywa oraz trzoda chlewna. Jednakże lista produktów, ze względu na które dozwolone jest zakładanie grupy producentów rolnych, jest bardzo długa i obejmuje nawet takie osobliwe wyroby jak szynszyle, ślimaki czy daniele.

Rolnicze spółdzielnie produkcyjne coraz częściej same zakładają lub przystępują do grup producentów rolnych. Do końca 2008 roku w Polsce działało około 24 grup producentów rolnych, których członkami były rolnicze spółdzielnie produkcyjne, a w

³ Dane Krajowej Rady Spółdzielczej według stanu na dzień 31.12.2009 r.

niektórych przypadkach również indywidualni rolnicy⁴. W produkcji roślinnej dla tych grup przeważały zboża i rzepak, rzadziej owoce i warzywa, ziemniaki i chmiel, natomiast w produkcji zwierzęcej trzoda chlewna i mleko. Utworzone z inicjatywy RSP grupy producentów rolnych mają na ogół charakter lokalny, ale funkcjonują również grupy o zasięgu międzywojewódzkim. Działają one głównie w województwach: opolskim, podkarpackim, kujawsko-pomorskim i wielkopolskim.

Dotychczasowe doświadczenia wskazują, że grupy producenckie stanowią dla rolniczych spółdzielni produkcyjnych korzystną formę integracji gospodarczej, którą należy intensywnie rozpowszechniać w latach następnych. Poza wspomnianymi korzyściami wynikającymi ze współdziałania w ramach zespołów producenckich RSP, jako ich członkowie, mogą również ubiegać się o pomoc finansową, jaką przygotowała Unia Europejska w stworzonym systemie wspierania organizacji producentów rolnych. Oferowana pomoc jest realizowana na podstawie rocznej wartości netto sprzedanych produktów wytwarzanych w gospodarstwach członków grupy i wynosi: 5,0%, 5,0%, 4,0%, 3,0%, i 2,0% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych do sumy 1 mln euro, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku albo – 2,5%, 2,5%, 2,0%, 1,5%, i 1,5% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych do sumy 1 mln euro, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku [Urban i Olszańska 2008]. Wysokość wsparcia za dany rok działalności grupy nie może jednak przekroczyć: w pierwszym i drugim roku 100 tys. euro; w trzecim roku 80 tys. euro; w czwartym roku 60 tys. euro; w piątym roku 50 tys. euro. Pozyskane fundusze mogą być przeznaczone nie tylko na działalność administracyjną, ale także na wszystkie priorytetowe cele grupy, w tym na inwestycje.

Ponadto, rolnicze spółdzielnie produkcyjne zrzeszone w grupach producenckich mogą ubiegać się o pomoc krajową w formie dopłaty do spłaty odsetek od kredytów zaciągniętych przez grupę na realizację inwestycji (linia kredytowa nGP) [Organizacja... 2008]. Kredyt może zostać udzielony m. in. na: zakup, budowę i remont budynków inwentarskich, budynków dla przetwórstwa produktów rolnych i innych budynków; zakup i budowę silosów; utwardzanie placów; budowę przyłączy do sieci kanalizacyjnych; budowę i modernizację ujęć wody i oczyszczalni ścieków; zakup maszyn i urządzeń do produkcji rolnej, przetwórstwa produktów rolnych i innych; zakup samochodów specjalistycznych; zakup stada podstawowego oraz materiału nasadzeniowego roślin wieloletnich; wdrażanie systemów zarządzania jakością.

Dodatkowo, dla grup producentów rolnych przewidziane są dwa zwolnienia podatkowe. Pierwsze z nich, zwolnienie z podatku od nieruchomości, obejmuje budynki i budowle wykorzystywane wyłącznie na prowadzenie działalności w zakresie sprzedaży produktów wytworzonych w gospodarstwach członków grupy lub na przechowywanie, konfekcjonowanie i standaryzację produktów oraz zaopatrzenie członków grupy w środki produkcji. Drugi rodzaj ulgi podatkowej, zwolnienie z podatku dochodowego od osób prawnych, dotyczy dochodów grupy producentów rolnych ze sprzedaży produktów, ze względu na które grupa została utworzona, w części wydatkowanej na zakup środków do produkcji przekazanych członkom grupy i/lub szkolenie członków grupy.

Biorąc powyższe pod uwagę, szanse rozwoju rolniczych spółdzielni produkcyjnych wynikające z przynależności do grup producentów rolnych znacznie wzrastają. Jest to

⁴ Dane Krajowego Związku Rewizyjnego Rolniczych Spółdzielni Produkcyjnych

zasługą przede wszystkim korzyści czerpanych ze współdziałania oraz możliwości pozyskiwania funduszy bezpośrednio na rozwój działalności.

Wnioski

Przeprowadzone rozważania doprowadziły do sformułowania następujących wniosków.

- Rolnicze spółdzielnie produkcyjne stanowią atrakcyjną formę gospodarowania przede wszystkim dla samych rolników, ale także dla lokalnej społeczności i gospodarki kraju. Ich malejąca liczba wskazuje jednak na brak zainteresowania tą formą działalności. Przyczyn tego zjawiska należy upatrywać w niekorzystnym polityczno-prawnym klimacie działalności analizowanych podmiotów oraz negatywnym ich wizerunku, będącym rezultatem swoistego „upaństwowienia” tych podmiotów w przeszłości.
- Wiodący kierunek działalności spółdzielni rolniczych w krajach Unii Europejskiej stanowi integracja pionowa i pozioma w sferze gospodarczej. Wykorzystując doświadczenia państw europejskich w zakresie kształtowania struktur spółdzielczości rolniczej, istniejące w Polsce RSP swoich szans rozwojowych powinny szukać we wzajemnej koncentracji działalności, współpracy międzyspółdzielczej oraz kooperacji z innymi przedsiębiorstwami i rolnikami indywidualnymi.
- Przystępowanie rolniczych spółdzielni produkcyjnych do grup producentów rolnych umożliwiło im korzystnie ze środków unijnych oraz krajowych przeznaczonych na rozwój rolnictwa, przetwórstwa rolnego i usług dla rolnictwa. Z szansy tej wciąż korzysta jednak niewiele, bo zaledwie 3% RSP. Taki stan rzeczy pozwala stwierdzić, że rolnicze spółdzielnie produkcyjne dążą do prowadzenia działalności „na własną rękę”. Nie należy zatem oczekiwać, że tworzenie zespołów producenckich z udziałem RSP w najbliższej przyszłości będzie zjawiskiem masowym.

Literatura

- Adamski M. [2008]: Procesy dostosowawcze w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych, IERiGŻ, Warszawa, ss. 7-54.
- Bajan K. [1988]: Niektóre problemy rolniczej spółdzielczości produkcyjnej, [w:] Społeczne i ekonomiczne warunki rozwoju RSP: materiały z konferencji naukowej IERiGŻ oraz CZRSP w RKS Buszewko (22 – 24 września 1987 r.), Wydawnictwo Spółdzielcze CZS Samopomoc Chłopska, Warszawa, ss. 113.
- Czyżewski A., Czyżewski B., Henisz-Matuszczak A. [2005]: Procesy globalizacji a spółdzielczość w sektorze rolno-żywnościowym, [w:] *Więź i Rolnictwo* 4 (129), ss. 90.
- Domagalski A. [2006]: Spółdzielnie rolnicze – szansa czy konieczność. Wystąpienie na otwarciu konferencji spółdzielczości rolniczej, [w:] Spółdzielczość rolnicza w rozwoju wsi i rolnictwa. Materiały na konferencję w dniu 1 – 2 czerwca 2006 r., w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym KZRS „Samopomoc Chłopska” w Miedzeszynie, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa, ss. 13-16.
- Kozak M. [2006]: Kierunki zmian w prawodawstwie dotyczącym grup producentów rolnych, [w:] Spółdzielczość rolnicza w rozwoju wsi i rolnictwa. Materiały na konferencję w dniu 1 – 2 czerwca 2006 r., w Centrum Szkoleniowo-Konferencyjnym KZRS „Samopomoc Chłopska” w Miedzeszynie, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa, ss. 106-107.
- Mierzwa D. [2005]: W poszukiwaniu nowego modelu spółdzielczości rolniczej, Wyd. AR, Wrocław, s. 44-49.
- Organizacja i funkcjonowanie grup producentów rolnych. [2008]. W. Boguta (red.), Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa, ss. 66-69.

- Rolnictwo w Polsce. Rolnicze spółdzielnie produkcyjne. [2008]. K. Stanisławski (red.), Wyd. „Czarno-Biała”, Bydgoszcz, ss. 8.
- Stolińska-Janic J. [1995]: Polska spółdzielczość wobec problemów integracji z Unią Europejską, [w:] Rolnictwo w procesie integrowania Polski z Unią Europejską. T. III. Spółdzielczość rolnicza w procesie przekształceń rynkowych, M. Adamowicz (red.), Wyd. SGGW, Warszawa, ss. 43.
- Urban S., Olszańska A. [2008]: Sprzedaż bezpośrednia gospodarstw rolnych i grup producentów z produkcją bydła, Wyd. AD REM, Wrocław 2008, ss. 41.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw [2000], *Dz. U.* nr 88 poz. 983 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze [1982], *Dz. U.* nr 30 poz. 210, Art. 138.